

N:o 60.

Ank. till Riksd. kansli den 5 Maj 1908, kl. 7 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående dels förslag till lag om besittningsrätt på längre tid till kronan tillhörig jordegendom, dels ock utredning, om hvilka nya former för upplåtelse af jord från stat eller kommun till enskilde må vara särskildt ur social synpunkt påkallade m. m.

Lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft en inom Andra Kammaren af friherre *Theodor Adelswärd* afgifven, till utskottet hänvisad motion, n:o 101, däruti, med åberopande af motiveringen till en annan af samme motionär vid innevarande riksdag afgifven motion, n:o 93, afseende ändring i bestämmelserna angående försäljning af mindre kronoegendomar, hemställt, att Riksdagen ville besluta i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning och framlägga förslag till Riksdagen om lag angående besittningsrätt på längre tid af kronan tillhörig jordegendom på grundval af nu gällande bestämmelser om stadgad åborätt och i öfverensstämmelse i tillämpliga delar med för stadssamhällen gällande lag om tomträtt,

äfvensom en inom Andra Kammaren af herrar *Karl Staaß, Joh. Ström, J. Bromée, G. Lindgren* i Islingby, *Jakob Pettersson, S. H. Kvarnzelius*,
Bih. till Riksd. Prot. 1908. 7 Saml. 57 Häft. (N:o 60).

Th. af Callerholm, Victor Moll, K. G. Karlsson, Johan Ericsson, G. Jansson, Ernst Beckman, Karl Starbäck, Carl Carlson Bonde och Fridtjuv Berg afgifven, likaledes till utskottet hänvisad motion, n:o 128, däruti hemstälts, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta allsidigt utreda, hvilka nya former för upplåtelse af jord från stat eller kommun till enskilde må vara särskildt ur social synpunkt påkallade och lämpliga, samt därefter för Riksdagen framlägga förslag i ämnet.

Motiveringen i herr *Adelswårds* förenämnda motion n:o 93 är af följande lydelse:

Herr Adelswårds motion.

»Vid olika tillfällen har Riksdagen med anledning af kungl. propositioner medgifvit, att kronan tillhöriga egendomar, hvilkas värde icke öfverstiger ett visst belopp, finge under vissa villkor af Kungl. Maj:t försälas utan Riksdagens särskilda hörande.

På grund af dessa beslut har Kungl. Maj:t föreskrifvit:

enligt kungl. bref af den 29 maj 1874, att »hemman och lägenheter, för hvilka årliga arrendeafgiften icke öfverstege 200 riksdaler och hvilkas bibehållande åt kronan icke på grund af befintlig skogstillgång eller af annan särskild anledning påkallades, måtte — — — — — på offentlig auktion till den högstbjudande försälas» under villkor bland annat att »köpeskillingen under loppet af sex år med en sjettedel årligen», finge erläggas,

enligt kungl. brefvet af den 18 maj 1888 att »söder om Norrland belägna — — — — — utarrenderade egendomar, hvilka i arrende lämna mer än 200 kronor men icke utöfver 400 kronor», efter Kungl. Maj:ts pröfning i hvarje särskildt fall skall — — — — — »till större eller mindre del försälas» under villkor bland annat »att de genom försäljning inflytande medel skola användas för inköp af skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark»,

enligt kungl. brefvet af den 23 maj 1902 att försäljning skulle äga rum dels äfven på egendom, »hvilken i arrende lämnade mer än 500 kronor men icke utöfver 600 kronor», dels af »till inköpt skogsegendom hörande område, som utan olägenhet för skogsskötseln ansåges kunna afyttras» och vore icke värdt utöfver 600 kronor i arrende.

Vidare har i kungl. bref af den 25 september 1896 meddelats föreskrift om att styckning och afsöndring af sådan egendom, som skulle försälas, finge under vissa villkor äga rum »i syfte att åt mindre bemedlade

eller obemedlade bereda tillfälle att bilda egna jordbruk», och skulle dessa »äga inbetala köpeskillingen under loppet af tio år — — — — såvida han ställde godkänd säkerhet».

Orsaken till här ofvan åberopade kungl. propositioner och riksdagsbeslut har uppenbarligen varit, att arbetet och kostnaden för förvaltningen af dessa småhemman ansetts vara för stor i förhållande till afkastningen, hvartill jämväl på senare tider tillkommit afsikten att bereda ökade tillfällen till grundande af själfständiga småjordbruk.

Förhållandena hafva emellertid sedan dessa beslut fattades i vissa afseenden ändrats och en ny uppfattning har ganska allmänt börjat göra sig gällande både i vårt och andra länder beträffande den enskildes förhållande till staten och samhället i fråga om besittningsrätt till jorden. Med tanke på dessa nya åskådningssätt och sannolikheten för deras snara utbredande och inträngande i det allmänna rättsmedvetandet kan det ifrågasättas, om det är klokt att staten fortfarande afhänder sig jordegendom, som den redan är i besittning af, och om den ringa afkastningen af de mindre jordegendomarna i förhållande till förvaltningskostnaderna kan anses fortfarande utgöra tillräckligt skäl för ett fortsättande på den inslagna vägen, så mycket mer som förvaltningskostnaderna af dessa mindre egendomar genom förändrade anordningar torde kunna väsentligt nedbringas.

I det första här ofvan åberopade kungl. brefvet föreskrifves, att endast sådana egendomar, »hvilkas bibehållande åt kronan icke på grund af befintlig skogstillgång — — — — — påkallades», skulle försäljas. Det förekommer emellertid, att egendomar, hvilkas skogsvärde mångdubbelt öfverstiger jordbruksvärdet, försäljas. Sådana egendomar inköpas då af personer, hvilka hafva för afsikt att tillgodogöra sig skogen, och på grund af försäljningssätt och betalningsvillkor drifves köpeskillingen ofta så i höjden, att den nye ägaren för att icke göra förlust nödgas — om detta också från början icke varit hans afsikt — verkställa skogsafverkningen så hastigt och på sådant sätt, att den närmast kan betecknas som total skogssköfving. Om ock detta i regel inträffar beträffande jämförelsevis små skogsarealer, måste det dock ur skogsvårdssynpunkt sedt betecknas såsom högst beklagligt. Att staten, som genom lagstiftning, genom inköp af kalmarker och på annat sätt söker bibehålla skogskapitalet och befordra en ekonomisk skogsvård, genom sina åtgöranden förleder sådan vanvård af skog, kan icke anses lämpligt.

Skogsvårdsstyrelsen i Östergötlands län, som iakttagit detta förhål-

lande, har i skrifvelse till kungl. jordbruksdepartementet i början af förlidet år hemställt om ändrade bestämmelser vid dylika försäljningar till förekommande af vanvård af skogen, men denna hemställan lär ännu icke hafva föranledt till någon åtgärd.

Bäst vore utan tvifvel, att äfven sådana mindre skogsarealer icke försålles, utan bibehölles åt kronan, som säkerligen genom praktiska förändringar i skogshushållningsplanerna och förenklingar i skötseln utan alltför stora kostnader kunde förvalta och tillgodogöra äfven sådan skogsmark.

Men äfven det egentliga jordbruket å mindre kronoegendomar med eller utan skog borde enligt mitt förmenande utan ekonomisk olägenhet kunna bibehållas i statens hand.

En förutsättning för att detta skall låta sig göra synes mig dock vara, att inägorna, det vill säga den odlade jorden och betesmarken, efter afskiljande af den egentliga skogsmarken i stället för att såsom nu upplåtas på vanligt 20-årigt arrende öfverlåtes med längre och fullständigare besittningsrätt i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de grunder, som gälla för stadgad åborätt, en förr mera vanlig och ännu förekommande form för jordupplåtelse. Att statens förvaltningskostnader genom att tillämpa detta sätt för upplåtelse skulle blifva vida mindre än de nuvarande, torde icke vara tvifvel underkastadt.

Från och med innevarande år har ett nytt rättsinstitut, *tomträthen*, blifvit infördt i vårt rättsväsende. Den medgifver en tryggad besittningsrätt af fastighet för en längre tidsföljd, är nära besläktad med äganderätten, i det den berättigar till ett med lagfart motsvarande förfarande, »inskrifningen», äfvensom inteckning, försäljning o. s. v., samt är till karaktären motsvarande hvad jag tror vore ett synnerligt ändamålsenligt rättsinstitut för upplåtelse af besittningsrätt till staten tillhörig jordegendom i allmänhet, särskildt till de mindre jordbruket.

Det synes mig, att, när principen om sådan form för upplåtelse är erkänd och tilläpplad för visst slag af fastighet, det icke borde föreligga hinder för, utan fastmer ligga nära till hands att utvidga dess tillämpning äfven till annat slag af fastighet, så mycket mer som verkliga praktiska fördelar däraf stå att vinna.

Man har beträffande stadgad åborätt invändt, att, då detta rättsinstitut mera allmänt förekom, det i vissa hänseenden visat sig innebära olägenheter, hvilket gjorde att den förlorade den stora allmänhetens förtroende och kommit ur bruk. Att den ånyo upptagits på dagsprogrammet af dem som intressera sig för den så kallade jordreformfrågan skulle blott vittna

om den kända företeelsen inom det ekonomiska lifvet, att förfaringssätt och rättsbruk, som under en viss tid tillämpats och visat sig ändamålsenliga, men så småningom befunnits otidsenliga, betraktats såsom föråldrade och kommit ur bruk, slutligen etter en viss period ånyo upptagits, sedan de olägenheter, som häftat vid dem, fallit i glömska. Men om denna kretsgång kan anses vara en ekonomisk lag, torde den icke kunna anföras såsom skäl mot återupptagande under modernare former af ett gammalt, men dock kvarlevande rättsbruk.

Man anmärker äfven mot besittningsrätt af jord, om än aldrig så utsträckt, gentemot äganderätten, att besittningsrätten strider mot det gängse föreställningssättet hos svensken, särskildt hos den svenska allmogen, om äganderättens företräde, och därför icke kan få någon större användning eller bör framtvingas.

Jag vill icke förneka, att en sådan föreställning är mycket allmän, men jag har den uppfattningen, att då det gäller ett viktigt socialekonomiskt statsintresse, bör icke en fördom — ty så torde detta föreställningssätt närmast böra betecknas — få inverka på lagstiftningen.

I sak torde för jordbrukaren skillnaden mellan besittningsrätt — »stadgad åborätt» i moderniserad form — och äganderätt i vanlig mening icke vara synnerligen stor. Den består förnämligast däri, att i förra fallet utbetalas icke kapitalet för jordvärdet såsom i det senare, utan sker godtgörelsen därför i en årlig afgäld. Ägaren af besittningsrätten kan icke känna det såsom mera förödmjukande eller nedsättande att betala en sådan afgäld till staten än att betala hvarje medborgare åliggande skatt till staten. Det finnes intet skäl för att hans själfständighet eller egenkap af att vara »själfägande» eller »besutten» skall vara mindre än då han äger jorden — då han ofta får betala än större årliga afgälder till hypoteksföreningen!

I vissa afseenden ligger det för de mindre bemedlade en större fördel i att på detta sätt komma till en betryggad besittning af den jord han brukar än genom ett vanligt köp. För ett sådant förvärf erfordras mindre kapital, hvilket i de flesta fall är detsamma som mindre skuldsättning. Förutsättningen för att på detta sätt upplåten jord allt framgent kommer att tillhöra brukare af densamma är vida större än om den såldes. I senare fallet komme den ofta rätt snart att öfvergå i händerna på dem, som köpa jord för kapitalplacering och som sedan i sin ordning på vanligt sätt utarrendera densamma. Däremot torde besittningsrätt aldrig blifva något begärligt föremål för kapitalplacering.

Jag vill icke ingå på detaljer i fråga om lydelsen af en lag om ifrågavarande besittningsrätt eller angående de ändringar i nu gällande bestämmelser om stadgad åborätt, som kunna anses erforderliga, då jag med denna motion blott har för afsikt begära utredning om och förslag till sådan lagstiftning. Till ledning för dylik lagstiftning torde i tillämpliga delar kunna läggas den nyligen antagna lagen om tomträtt. Beträffande omfattningen af besittningsrätten till nu ifrågavarande mindre kronoegendomar föreställer jag mig såsom lämpligast, att byggnaderna böra med full äganderätt säljas, men jorden inklusive odlingsvärdet af den redan odlade jorden upplåtas med besittningsrätt, hvarigenom öfverensstämmelse vinnes med sådan jord, som upplåtes utan att vara bebyggd. Det höjda värdet å egendomen, som motsvarar odlingskostnaden för nyodlad jord, torde böra betraktas såsom tillhörande besittningsrättsinnehafvaren med full äganderätt.

Jag inser väl, att den så kallade jordreformfrågan, afseende ändringar i rättsförhållandena angående de enskildes besittnings- och äganderätt till landets jord, är af den allra största sociala och nationalekonomiska räckvidd, svår att på förhand öfverskåda. Jag skulle icke heller vilja medverka till sådana ändringar i lagstiftningen inom detta område, som medföra tvära omkastningar i nu rådande förhållanden, och som kunde medföra ekonomiska rubbningar till skada för samhället och det allmänna välståndet. Ändringar på detta område måste påtagligen ske med varsamhet och steg för steg. Det synes mig emellertid som genomförandet af de af mig härofvan uttalade önskemålen i intet afseende kunde innebära någon fara.

Inom få land torde staten äga så mycket af landets jord som den svenska staten. Under en lång tidsperiod, mestadels fallande inom det förra århundradet, då en annan nationalekonomisk uppfattning var förhärskande än den som nu börjar mer och mer göra sig gällande, afhände sig staten stora delar af sin jordegendom, ofta mot ringa eller intet vederlag. Beklaganden öfver att så skett äro icke sällsynta så utom som inom Riksdagen.

Numera däremot gå statsmakternas åtgärder i riktning att åter komma i besittning af landets naturtillgångar — företrädesvis skogsmarker och vattenfall. Konsekvensen i statens jordpolitik kräfver, synes mig, att staten icke utan tvingande skäl under det den förvärfvar viss jord samtidigt afhänder sig annan jord eller låter urgamla rättsinstitut förfalla,

hvilka tidsenligt tillämpade skulle möjliggöra ett ekonomiskt utnyttjande af äfven statens mindre jordegendomar.»

Herr *Staaß* *m. fl.* hafva till stöd för sin ofvanomförmälda hemställan anført följande: *Herr Staaß*
m. fl. motion.

»Undertecknade, hvilka väckt motion rörande vissa förberedande åtgärder för upplåtelse i betydande skala af kronoegendomar till bildande af egna hem och småbruk, tillåta oss härmed att jämväl framställa förslag om vissa förberedande åtgärder rörande de former, i hvilka den afsedda upplåtelsen borde kunna ske.

Det torde vara obestriddigt, att, om en sådan upplåtelse i stor skala för socialt ändamål, som vi ifrågasatt, skall komma till utförande, det skulle vara synnerligen önskvärdt, i fall detta sociala ändamål icke sedermera kunde genom jordinnehafvarnes åtgärder i större eller mindre utsträckning gäckas. Men detta skulle kunna blifva fallet, därest egnehemsförvärfvarna vore oförhindrade att efter eget behag afyttra den från staten erhållna jorden. Det kunde då hända, att icke blott enstaka genom statens omtanke och bistånd igångsatta småbruk utan jämväl hela egnehemskolonier blefve föremål för köplust från t. ex. någon industris sida och att den bjudna köpeskillingen blefve så anseelig, att egnehemsinnehafvaren funne med sin tillfälliga, ekonomiska fördel förenligt att sälja. I sådant fall kunde än här än där komma att upprepas hvad som redan inträffat i Norrland och där framtungit en särskild förbudslagstiftning.

Men det behöfver väl knappast framhållas, huru önskvärdt det vore att från början omöjliggöra sådana försäljningar, om hvilka vi här tala, i stället för att framdeles kanske tvingas till en särskild förbudslagstiftning beträffande afyttring af småbruken. För det första är en sådan lagstiftning, om ock nödvändig, ingalunda i och för sig tilltalande. För det andra kan den ju af mera hänsynslösa spekulanter kringgås. Och för det tredje kommer den för visso aldrig till stånd, förrän redan en hel del sådana missbruk ägt rum, mot hvilka den är riktad.

Vi torde icke behöfva säga mera för att motivera det önskemålet, att sådana former för jordupplåtelse till egna hem kunde utfinnas, hvarigenom upplåtelsens sociala ändamål blefve för framtiden tillvarataget eller med andra ord innehafvarens rätt att öfverlåta jorden till annan behörigen begränsades.

Det är tydligt, att denna begränsning borde afse, att jord, hvarom

här är fråga, ej finge försäljas till annan köpare än sådan, som stode i ungefär samma sociala ställning som säljaren.

Emellertid finnas äfven andra önskemål, som, därest det lämpligen låter sig göra, borde tillgodoseas vid utfinnande af nya former för jordupplåtelse, hvarom här är fråga.

Dels kan man tänka sig möjligheten af att staten själf skulle kunna komma att i framtiden behöfva den upplåtna jorden. Dels kan upplåten jord af allehanda orsaker stiga i värde, så att det vore önskligt, om den åter kunde indragas till det allmänna.

Sådana former, som kunde tillgodose nu antydda syftemål, torde för närvarande icke finnas. Icke heller torde det vara skäl att återupplifva den forna, nu nästan utdöda åborätten. Åborätten var nämligen förenad med för innehafvaren synnerligen betungande bestämmelser i afseende å kontroll öfver jorden och husen. Men skall jordupplåtelse i det omfång vi anse eftersträfvansvärdt kunna ske, måste förvisso allt onödigt tvång helt och hållet förebyggas.

Det har satts i fråga, att det nya tomträttsinstitutet skulle kunna utsträckas till att användas äfven för upplåtande af jordbrukslägenheter. Lagberedningen yttrade emellertid i motiven till den föreslagna, af 1907 års Riksdag i hufvudsak antagna lagen om nyttjanderätt till fast egendom, att nödig försiktighet syntes bjuda, att innan upplåtelse för så lång tid, som här vore i fråga, skedde, området planlades och tomtindelning fastställdes. Lagutskottet ansåg i likhet med lagberedningen, att allenast tomt inom planlagdt område borde kunna utgöra föremål för tomträttsupplåtelse, samt tillade, att institutet enligt sin natur väsentligen vore afsedt för främjande af bättre bostadsförhållanden å orter med en större, sammanträngd befolkning.

Vi vilja i detta sammanhang erinra, att tomträtten alltid är inskränkt till viss, om ock ganska lång tid, medan det åter kan ifrågasättas, huruvida icke någon form för till tiden oinskränkt egnahems- och småbruksupplåtelse borde utfinnas. Vi tvifla därför på att tomträttsinstitutet äfven därest det, kanske med en eller annan förändring, skulle visa sig användbart för nu ifrågavarande ändamål, skulle vara tillräckligt för detsamma.

Det synes oss sålunda önskligt, att utredningen äfven kunde gå ut på någon form af tryggad besittning, som utan att vara betungad med den gamla åborättens svåra olägenheter likväl kunde bevara dess fördelar.

Äfven synes försäljning med under vissa starkt begränsade villkor medgifven återköpsrätt böra komma under öfvervägande.

Vi vilja emellertid uttryckligen framhålla, att vår mening icke är, att all upplåtelse med oinskränkt äganderätt ovillkorligen skulle helt upphöra. Visserligen anse vi ur ofvan angifna synpunkter det vara lyckligast, om staten kan behålla hand öfver den upplåtna jorden. Men det skulle ju kunna vara möjligt, att i vissa trakter obenägenheten för upplåtelse med inskränktare rätt är så stor, att nästan inga sådana upplåtelser kunde ske. I sådant fall anse vi ingalunda, att man borde inställa all upplåtelse, utan finge man där sälja med oinskränkt äganderätt. För vår del hafva vi svårt att tro, att, därest betryggande former för besittningsrätt kunde utfinnas, egnahemssträfvarne ändock skulle fasthålla vid den oinskränkta rätten såsom absolut önskemål. Man får icke af den på många håll nu rådande opinionen i detta afseende draga några bestämda slutsatser. Denna opinion kan kanske ofta nog vara påverkad af en utbredd motvilja mot det gamla åborättsinstitutet. Men på denna motvilja bör ju icke rätteligen kunna grundas ett motstånd mot helt andra former af upplåtelse. Framför allt är att märka, att en upplåtelse under tryggad besittningsrätt möjliggör äfven för den obemedlade att vinna ett eget hem, medan hittills allenast de, som redan ägt något kapital, kunnat förvärfva egna hem. Vi fästa slutligen uppmärksamheten på att vi icke talat om allenast en form utan flera olika former, som borde utfinnas. Sålunda kunde man ju, såsom vi antydt, bredvid den tryggade besittningsrätten i egentlig mening tänka sig äganderätt allenast med den inskränkning, att, i händelse försäljning skedde till annan än med ägaren socialt likställd köpare, staten skulle äga rätt att återköpa fastigheten. Den, som icke nöjer sig med den förra rätten och kan betala för den senare, må ju då välja den.

Till sist vilja vi tillägga, att icke blott staten utan äfven kommunerna torde böra få befogenhet att begagna de nya former, hvarom här är fråga.»

Såsom motionärerna erinrat, hafva de af dem åsyftade upplåtelser och styckningar af kronans mindre egendomar, hvarom tid efter annan Konung och Riksdag beslutit, hittills skett med full äganderätt. Motionärerna anse nu, att upplåtelsena borde helt och hållet eller delvis försiggå med inskränktare rätt än äganderätt, och påyrkas i sådant syfte af friherre Adelswärd, att i lagstiftningen måtte införas en besittningsrätt på

*Utskottets
yttrande.*

grundvalen af den befintliga stadgade åborättsinstitutionen eller tomträttsinstitutet. Såsom en utväg för nående af det sökta målet ifrågasättas af herr Staaß med flere begränsning af köparens försäljningsrätt samt införande af återköpsrätt för upplåtaren af fastigheten. Det önskade nya upplåtelseinstitutet borde enligt de sistnämndes framställning kunna användas jämväl vid upplåtelser från kommuner.

Utskottet vill härvid till en början erinra, huru, såsom motionärerna också framhållit, det gamla åborättsinstitutet alltmer förlorat i förtroende. Det har oftast visat sig, att åbohemmanen icke häfdas så, som vore önskligt, och att åbons intresse för hemmanet icke räckt till för vidtagande af nyttiga förbättringar å detsamma. Har detta åter varit fallet, har han koncentrerat sin sträfvan på att kunna skatteköpa hemmanet och sålunda förskaffa sig den garanti för att hans arbete och nedlagda kostnader å detsamma skulle komma honom och hans familj till godo, som han ansett ensamt den fulla äganderätten medföra. I öfverensstämmelse med denna uppfattning har ock lagstiftningen underlättat skatteköpen, så att åborättsinstitutet förlorat sin praktiska betydelse. Äfven egnahemsrörelsen i vårt land har hittills haft till ögonmärke att kunna bereda förvärfvaren den fulla äganderätten till såväl grund som byggnader. Eget hem på egen torfva är härvid den princip, som varit rådande och som alltid vunnit anklang i vårt land. Önskan att besitta innehafvande jord med full äganderätt är helt visst djupt rotad äfven bland våra småbrukare. Detta framhölls också vid 1907 års småbrukarkonferens i hufvudstaden, hvarvid särskildt uttalades, att upplåtelser till småbruk från kronans mark borde i allmänhet ske med full äganderätt eller åtminstone med möjlighet för den, till hvilken upplåtelsen skedde, att förvärfva sådan rätt.

Utskottet kan icke annat än ansluta sig till denna uppfattning om äganderätten såsom den lämpligaste formen för sådana upplåtelser, hvarom nu är fråga. Endast med den fulla äganderätten torde nämligen det intresse för egendomens utveckling och förbättring och den eggelse till egen förkofran för dess innehafvare kunna påräknas, hvarförutan de ändamål dessa upplåtelser afse att tillgodose alltid förblifva i större eller mindre mån ouppfyllda. Den ställning en tomträttshafvare intager till den bostadslägenhet han innehar å ett planlagdt område synes utskottet föga jämförlig med innehafvarens af en jordbrukslägenhet, af hvars brukande han har sin utkomst. Att ensamt för nu åsyftade fall af upplåtelser införa en återköpsrätt till fastighet, om en sådan eljest icke anses för-

enlig med svenska rättsprinciper, torde väl icke vara lämpligt. Lagberedningen har i föreliggande del af sitt förslag till jordabalk icke ansett sig kunna förorda en dylik rätt. Beredningen framhåller emellertid, att den därmed icke velat uttala något omdöme angående lämpligheten af att i vår lagstiftning upptaga den med återköpsrätten ofta sammanställda förköpsrätten. Frågan om införande i civillagen af denna senare rätt lär komma att af beredningen upptagas vid dess pågående arbete med förslag till jordabalk. De fall, där kommuner äga tillgång till jordbrukslägenheter, som de önska eller behöfva upplåta under nu ifrågasatta former, torde vara jämförelsevis få.

Med hvad utskottet nu yttrat vill utskottet ingalunda hafva påstått, att de nu gällande upplåtelse- och betalningsvillkoren i allmänhet rörande kronans ifrågavarande lägenheter äro odeladt tillfredsställande. Helt visst skulle t. ex. bland annat för många mindre bemedlade en anordning vara önskvärd, hvarigenom en lägenhet af ifrågavarande slag upplåtes med nyttjanderätt, men med rätt tillika för nyttjanderättshafvaren att under fastställda villkor förvärfva fullständig äganderätt till densamma. Enligt hvad utskottet inhämtat är emellertid frågan om sättet och villkoren för upplåtelser af mark från kronans ifrågavarande lägenheter för närvarande beroende på Kungl. Maj:ts pröfning. I anslutning till sitt yttrande till statsrådsprotokollet den 4 april 1907 vid föredragning af förslag till förändrade grunder för den af staten utöfvade egnahemslånerörelsen har nämligen statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet den 14 juni 1907 anmodat domänstyrelsen att verkställa utredning rörande vidtagandet af åtgärder för att kronans domäner samt lämplig mark från kronans skogsegendomar skulle kunna i större utsträckning än nu äger rum upplåtas till egna hem; och skulle denna utredning jämväl afse rådande af bot å vissa missförhållanden, som visat sig förenade med de skedda upplåtelseerna. Med anledning häraf har domänstyrelsen efter hörande af samtliga Kungl. Maj:ts befallningshafvande i riket den 27 januari 1908 afgifvit underdånigt utlåtande och förslag.

Vid anförda förhållanden och då de väckta motionerna enligt utskottets mening synas rikta sig mot den gängse uppfattningen, att landets väl bäst befordras genom att idkarne af jordbruk så vidt möjligt utgöras af själfägande bönder, som i sin äganderätt hafva värnet för sin oberoende, själfständiga ställning, får utskottet hemställa,

att förevarande motioner icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 1 maj 1908.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.

Reservationer:

af herr *Widén*, som anført:

»I sak ansluter jag mig till det uttalande, som gjordes af den år 1907 i Stockholm samlade småbrukskonferensen, hvilket uttalande i utskottets betänkande beröres. Då jag sålunda i enlighet härmed anser, att den i motionerna uttryckta önskan bör i viss mån tillmötesgås — hvilket för öfrigt äfven utskottet synes göra — men ämnet, i hvad det rörer kronans egendomar, är föremål för utredning af Kungl. Maj:t samt något skäl till särskild framställning rörande kommuners egendomar icke föreligger, har jag i utskottet påyrkat den hemställan,

att förevarande motioner för närvarande icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.»

af herr *Lindhagen* som anført:

»Utskottet har mycket litet eller rättare sagdt icke alls sysselsatt sig med det verkliga innehållet i motionerna. Utskottet har endast eftersagt den från början af 1800-talet härstammande teoretiska satsen att »den fulla äganderätten» till jord ensam eggas till egendomens förbättring och egen förkofran och därför ensam uppbäres af den allmänna uppfattningen i landet.

I motionerna åter sysslas med det praktiska problemet, huru det allmänna, stat och kommun, i sin alltmer aktuella uppgift att upplåta egen jord till småbruk skall bära sig åt för att ändamålet med dessa åtgärder också skall upprätthållas för framtiden. Man vill gärna gifva brukarne full äganderätt, eller hvad man vill kalla det, till hvad som är meningen att upplåta åt dem, men ej en ytterligare oinskränkt rätt för dem och andra att omintetgöra ändamålet med upplåtelse.

Detta kan väl anses som ett mycket lofligt förehafvande. Men rättspraxis inrymmer ej i den juridiska äganderätten möjligheten till att utföra en dylik omsorg. Motionärerna begära därför ingenting annat än att med lagstiftningen måtte införlifvas ett rättsinstitut, som bereder möjlighet att skydda ändamålet med jordupplåtelser från det allmännas sida, en anordning, som naturligtvis icke medför skyldighet att i hvarje fall anlita densamma.

Vi ha sorgliga erfarenheter, hur det ofta går, när man ensidigt följer den af utskottet anvisade vägen för statens kolonisationspolitik. Hur gick det med alla dessa nybyggen i de norra provinserna, som upplätos med full äganderätt? Trävaruindustrien slog dem under sig till stor del och har därigenom gifvit upphof till den så kallade norrlandsfrågan. Icke heller känner man så noga, hvilka öden i allmänhet skola vederfaras de kronodomäner, som nu på en slump säljas till den högst bjudande. Man vet endast, att egendomarna mången gång inropas af skogssköflare och ibland förvärfvas på spekulation för att därefter införlifvas med större gods. Belysande för utvecklingen under den fulla äganderättens hägn är också den stora omfattningen och alltjämt pågående utvecklingen af bolagens jordförvärf på en mängd orter jämväl i södra och mellersta delarna af riket.

Den af utskottet åberopade allmänna uppfattningen i detta ämne står säkerligen ganska främmande för det nya, som det här gäller. Det är beroendet af jordägaren under hitintills brukliga nyttjanderättsupplåtelser, som afskräcker. Att de små jordbruken bevaras från att öfvergå i främmande händer, är däremot säkerligen något hvarmed den allmänna meningen bör kunna förlika sig. Snarare förhåller det sig kanske så, att den enarådande fulla äganderätten till jord på många håll värderas högt just därför, att den lämnar fältet öppet för spekulationer på egendomarne. Att jordens brukare i en dylik äganderätt ofta äga, icke, såsom utskottet förmenar, »ett värn för sin oberoende själfständiga ställning», utan en utsigt att förlora den, visar de ofvannämnda erfarenheterna. Det stora motstånd, som mött att skydda de norrländska småbönderna i deras ägande-

rätt och återvinna åt bolagsarrendatorerna deras oberoende, får en egen-
domlig belysning i detta samtidigt framförda talet, att de små jordbrukarne
måste alltid begåfvas med full, det vill säga värnlös äganderätt till jorden.

Det önskemål, som här ifrågasatts för jordbruk, har redan fått en
motsvarighet i tomträten, afsedd för upplåtelse af bostäder på planlagda
områden. Utskottet förnekar befintlighet af denna motsvarighet, men på
hvilka skäl är svårt att förstå. Jämförbarheten framträder bäst däri, att
tillämpandet af tomträten på vederbörliga orter framkallar där alldeles
samma meningsbrytningar för eller emot den fulla äganderätten.

I en af motionerna har ifrågasatts äfven införandet af återköpsrätt,
hvarom ock vid förra riksdagen förelåg ett särskildt förslag. I många fall
skulle vid upplåtelse af jord från det allmännas sida en sådan rätt vara
särdeles önskvärd. Denna innebär nämligen, att redan vid upplåtelsen
kan betingas de villkor, på hvilka fastigheten skall återgå, i fall ändamålet
med upplåtelsen ej upprätthålles. Men en dylik lagstiftning har
lagberedningen förmått sig ej kunna tillstyrka. Det förespås nu, att i stället
skall komma en af lagberedningen tillämnad lagstiftning om så kallad
förköpsrätt. Därmed skulle visserligen vinnas, att det allmänna kunde
återförvärfva upplåten egendom, om den försåldes. Men denna rättighet
blefve säkerligen mycket betungande och betyder, att det allmänna för att
upprätthålla sina afsikter med upplåtelsen måste för hvarje gång erlægga en
oskäligen tribut till spekulatören. Det är karaktäristiskt detta, att ett sådant
rättsinstitut anses kunna godtagas, under det att återköpsrätten, som skulle
kunna upprätthålla ändamålet med upplåtelsen utan att det allmänna där-
för behöfde utplundras, anses, såsom utskottet uttrycker sig, icke vara
förenligt med svenska rättsprinciper.

Vid förra Riksdagen väcktes jämväl fråga om upprättandet af tids-
enliga planer för upplåtelser af kronans domäner till tomtmark eller mindre
jordbruk med det sociala ändamålet till ögonmärke. Berörda förslag af-
såg i själfva verket frågan i hela dess vidd nämligen så väl betryggande
åtgärder för försäljningar som nya upplåtelseformer i den riktning nu
blifvit ifrågasatt. På statsutskottets hemställen afslogs motionen, enär
man trodde, att saken inom jordbruksdepartementet var föremål för upp-
märksamhet. Den af utskottet åberopade utredning, som därvid kommit
till stånd, visar väl, att man är betänkt på att föreslå några förbättringar
för kronodomäners försäljning. Men några initiativ till en lagstiftning i
den riktning motionärerna föreslagit läres, åtminstone ej ännu, inom jord-
bruksdepartementet ifrågasatts.

På grund af hvad sålunda anförts, hemställes:

att Riksdagen i anledning af förevarande motioner måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, hvilka nya former för upplåtelse af jord från stat eller kommuner må vara särskildt ur social synpunkt önskliga att kunna i förekommande fall tillämpas samt därefter för Riksdagen framlägga förslag i ämnet.

af herr *Pettersson* i Södertälje, hvilken instämt uti den i herr *Lindhagens* reservation gjorda hemställan.

Herrar *Rudebeck* och *Gustaf Andersson* hafva begärt få här antecknadt, att de icke deltagit i detta ärendes behandling inom utskottet.
